

ต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ
The Sustainable Development Model for Religious Successors of
The Sangha in Sisaket Province

พระอธิการอำพน จารุโณ^{1*} ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม² ทวีศักดิ์ ทองทิพย์³ และ ภัฏช์วัชร สุขเสน⁴
Phraathikan Amphon Cārubho^{1*}, Thanarat Sa-ard-iam², Thaweesak Thongthip³, and Phatchawat Suksen⁴
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์¹
อาจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์²
รองศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์³
อาจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์⁴
Student, Ph.D. Program in Buddhist Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus¹
Lecturer Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus²
Associate Professor Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus³
Lecturer Dr., Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus⁴
*Corresponding author, e-mail: darasas11355@gmail.com

วันที่รับบทความ: 5 สิงหาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 17 กันยายน 2568; วันตอบรับบทความ: 20 กันยายน 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อศึกษาการพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ และ 3. เพื่อนำเสนอต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 29 รูป/คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ปรากฏการณ์การเปลี่ยนของสังคมปัจจุบันส่งผลให้เกิดปัจจัยหลายด้านเกี่ยวกับศาสนทายาทในจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ การบวชเรียนของเยาวชนรุ่นใหม่ลดลง ได้รับบสนับสนุนจำกัด ขาดการบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไม่เพียงพอต่อการใช้งานในบริบทสังคมยุคใหม่ คณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษมีแนวทางการพัฒนาศาสนทายาทโดยยึดหลักภาวะ 4 ได้แก่ 1. ภาวะภาวนา เน้นการดำรงชีวิตเรียบง่ายตามหลักพระวินัย บริโภคอาหารอย่างพอเพียง ออกกำลังกายและพักผ่อนที่เพียงพอ 2. ด้านศีล ภาวนา มุ่งสร้างสังคมคุณธรรมผ่านการสืบทอดกับชุมชนอย่างมีเหตุผล 3. ด้านจิตตภาวนา ส่งเสริมการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อพัฒนาความสงบและความเข้มแข็งทางจิต 4. ด้านปัญญาภาวนา เน้นบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ ด้วยการพัฒนาทักษะ การคิดวิเคราะห์ เพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การพัฒนาทั้ง 4 ด้าน ช่วยให้ศาสนทายาทรู้จักอดออม ค้นคว้าอย่างหลากหลาย อดทนต่อสภาพสังคม ใช้เทคโนโลยีที่จำเป็น และรู้โยนิโสมนสิการ นอกจากนี้การประยุกต์ใช้ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาท ให้มีคุณภาพทั้งทางกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่เน้นให้มนุษย์เกิดความสมบูรณ์ อย่างยั่งยืนได้ กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้ทำให้เห็นต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ส่งผลให้ศาสนทายาทมีศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างสง่างาม ทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อเยาวชนรุ่นใหม่สนใจบวชเรียนมากขึ้น และก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ต้นแบบ, การพัฒนาศาสนทายาท, อย่างยั่งยืน, จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

This research has objectives: 1. to study the general conditions about the religious successors of the Sangha in Sisaket province, 2. to study the development of the religious successors in Sisaket province, and 3. to present the model of the development of the religious successors in Sisaket province This research is a qualitative study that employs document analysis, participant observation, in-depth interviews, and focus group discussions. The key informants, totalling 29 people, were selected through purposive sampling. Finally, the presentation uses an analytical-descriptive method. The research findings revealed that the social transformations of the present era have led to various factors affecting the succession of Buddhism in Sisaket Province, such as the decline in ordination among the younger generation, limited financial support, lack of integration with modern disciplines, and insufficient internet networks to meet the demands of contemporary society. In response, the monastic community of Sisaket Province has established guidelines for developing future heirs of Buddhism based on the Four Bhavanas (modes of development), namely: 1. The physical development (Kaya-bhavana): Emphasis is placed on living a simple life in accordance with the Vinaya, consuming food in moderation, engaging in regular exercise, and ensuring adequate rest. 2. The moral development (Sila-bhavana): Focuses on building a virtuous society through the rational communication of Dhamma with the community. 3. In terms of mental development (Citta-bhavana), the practice of insight meditation (Vipassana) encourages people to cultivate inner calmness and mental strength. 4. In terms of wisdom development (Pañña-bhavana), emphasis is placed on integrating Buddhist principles with modern disciplines by cultivating analytical thinking skills for deeper understanding. Development in all four dimensions enables religious heirs to practice frugality, engage in diverse research, endure social conditions, utilize essential technologies, and apply critical reflection (Yoniso-manasikara). Moreover, the application of this study could serve as a model for developing religious successors with quality in physical well-being, morality, mental health, and wisdom. This represents a holistic approach to development. In conclusion, the research demonstrates a model for developing religious heirs in accordance with Buddhist principles, emphasizing the cultivation of body, morality, mind, and wisdom. As a result, the heirs gain the capacity to propagate Buddhism gracefully in the age of globalization. Moreover, it will encourage more young people to pursue ordination and study, ultimately fostering lasting peace in society.

Keywords: Model, Religious Successors of the Sangha, Sustainability, Sisaket Province

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ 21 ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรและสถาบันทางศาสนาทั่วโลก โดยเฉพาะในสังคมไทยที่พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตและค่านิยมของประชาชน (พสุธิตา ตันตราจิณ และคณะ, 2559 : 117) ปรากฏการณ์การลดลงของอัตราการเจริญพันธุ์ในภูมิภาคเอเชียและอาเซียนมีสาเหตุหลักจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรสูงขึ้น การศึกษาที่ดีขึ้น และการเข้าถึงการคุมกำเนิดที่แพร่หลายในสังคมไทยร่วมสมัย การขยายตัวของสังคมเมือง ค่านิยมครอบครัวเล็ก และภาระทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ชะลอหรือเลือกที่จะไม่มีบุตร คนหนุ่มสาวให้ความสำคัญกับความพร้อมทางการทำงานและการเงินก่อนแต่งงาน ทำให้อายุแรกสมรสสูงขึ้นและส่งผลต่อโอกาสในการมีบุตร

จากมุมมองทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาที่เน้นวัตถุนิยมและการแข่งขันในระดับสังคมโลก แม้นำมาซึ่งความเจริญทางเทคโนโลยี แต่อาจส่งผลให้เกิดการเสื่อมถอยของปัญญาอันแท้จริงและคุณธรรมจริยธรรม (สมเด็จพระ

พุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2567 : 40) การที่มนุษย์ตกอยู่ภายใต้กระแสความทันสมัยอาจนำไปสู่การลดทอนคุณค่าทางจิตวิญญาณและการท่างเห็นจากหลักธรรมคำสอน สถานการณ์ปัจจุบันแสดงให้เห็นปัญหาสำคัญของการขาดแคลนศาสนทายาท โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีจำนวนลดลงในแต่ละปี ปรากฏการณ์การบวชแตกต่างจากอดีตทั้งจำนวนผู้บวชที่ลดลงและระยะเวลาการบวชที่สั้นลง อันเป็นผลมาจากปัญหาด้านความเชื่อภายใต้กระแสความคิดสมัยใหม่อิทธิพลทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของสังคม นอกจากนี้ ยังปรากฏปัญหาการเสื่อมถอยของศีลธรรมในหมู่พระภิกษุสามเณรบางรูป ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อถือของสังคมต่อองค์กรสงฆ์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านศาสนทายาทจึงเป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องแก้ไขอย่างเป็นระบบ ศาสนทายาทหรือธรรมทายาทหมายถึงผู้ที่รับเอาธรรมของพระพุทธเจ้ามาเป็นสมบัติด้วยการประพฤติปฏิบัติ ให้เข้าถึงทั้งโลกุตตรธรรมและกุศลธรรม เพื่อการบรรลุซึ่งโลกุตตรธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561 : 159) คุณลักษณะของศาสนทายาทที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยกระบวนการศึกษาเป็นเครื่องมือฝึกอบรมให้มนุษย์พัฒนาตนเอง ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และอารมณ์ จนสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นอริยบุคคล การบวชจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาชีวิต การฝึกใช้สมาธิ และการรักษาศีล เพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งด้านจิตใจและคุณธรรม (บรรจบ บรรณรุจิ, 2559 : 60) พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่เน้นเรื่องการพัฒนาปัญญา ซึ่งเราสามารถเรียกพระพุทธศาสนาได้ว่า เป็นศาสนาแห่งปัญญา และเป็นศาสนาที่เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่า สามารถพัฒนานตนเองจากมนุษย์ปุถุชนกลายเป็นมนุษย์อริยชนได้ (ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ, 2564 : 844)

จังหวัดศรีสะเกษมีประชากร 1,454,730 คน และมีโครงสร้างทางศาสนาที่แข็งแกร่ง โดยมีวัดในพระพุทธศาสนา 1,311 วัด พระภิกษุ 7,854 รูป และสามเณร 754 รูป (สำนักงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ, 2566) การพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ มีการศึกษาภาษาบาลีเป็นหลัก นักธรรมเป็นรอง ตามด้วยวิชาสายสามัญ เพื่อเสริมทักษะวิชาการสมัยใหม่ จึงมีพระภิกษุ สามเณรประสบผลสำเร็จจบมหาเปรียญขั้นต้นจนถึงขั้นประโยคสูง และได้ศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมปัจจุบันส่งผลให้ปัญหาการขาดแคลนศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ โดยเฉพาะพระภิกษุมีจำนวนลดลงในแต่ละปี ซึ่งนับว่าสำคัญนี้ การพัฒนาศาสนทายาทเพื่อให้มีศักยภาพรอบด้านและมั่นคงนั้น ต้องอาศัยการพัฒนาแบบองค์รวม คือการพัฒนากาย พัฒนาสังคม (ศีล) พัฒนาคิด และพัฒนาปัญญา เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งแก่นพุทธธรรม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มั่นคงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกได้

จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ ใน 4 อำเภอ โดยคัดเลือกวิจัยอยู่ 4 อำเภอ ดังนี้ 1) โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย อำเภอเมืองศรีสะเกษ 2) โรงเรียนกันทรลักษณ์ธรรมวิทย อำเภอกันทรลักษณ์ 3) โรงเรียนพระปริยัติธรรมเจริญวิทย อำเภอศรีรัตนะ และ 4) โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดสระกำแพงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย เพื่อเป็นต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ และนำองค์ความรู้จากการศึกษานี้ มาเสนอให้กับองค์กรภาครัฐโดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนา และองค์กรอื่น ๆ ที่สนใจ นำไปศึกษาและพัฒนาต่อยอดให้กับสังคมหรือองค์กรภาคีเครือข่ายของตนให้สัมฤทธิ์ผล มีคุณภาพทั้งทางด้านกาย ด้านสังคม (ศีล) ด้านจิต และด้านปัญญา ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

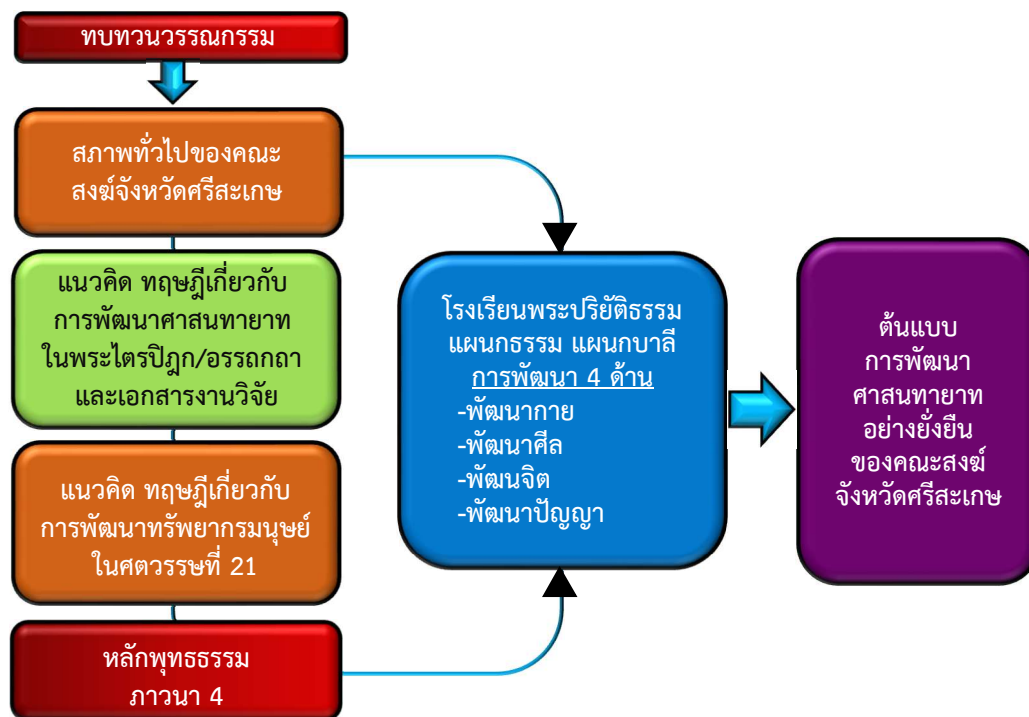
1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อนำเสนอต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ

การทบทวนวรรณกรรม

พระมหาทวี วิสารโท บุญทะมาตร (2559 : 195 - 196) ได้เสนอว่า พระพุทธศาสนาจะตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองได้นั้นจะต้องมีการสืบต่อศาสนทายาท คือ การบวชกุลบุตรเพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาได้กลายเป็นญาติแห่งพระพุทธศาสนา ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ (2564 : 855) ได้กล่าวว่า บุคคลมีความจำเป็นต้องศึกษาอบรมเพื่อการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาคนจึงเป็นวิธีการพัฒนาให้บุคคลเป็นมนุษย์ที่เจริญ การที่บุคคลรู้จัก

การพัฒนาตนเอง ก็เพราะเหตุที่บุคคลนั้นรู้จักความสำคัญของตนเอง บุคคลจึงต้องฝึกหัดด้วยตนเอง นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ อานันท และคณะ (2564 : 169) ได้กล่าวว่า การพัฒนาทักษะการเรียนรู้เพื่อนำมาพัฒนาแนวพระพุทธรูปของเยาวชนในสังคมไทย ควรประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ 2. ด้านโครงสร้างเนื้อหาของการจัดการเรียนรู้ 3. ด้านเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ ไกรวุฒิ มะโนรัตน์ และ สุเทพ พรหมเลิศ (2559 : 10) ได้กล่าวว่า การพัฒนามนุษย์ คือการทำให้มนุษย์เจริญขึ้นด้วยการพัฒนาให้ครบ 4 ด้าน 1. ด้านกายภาพ การพัฒนาอินทรีย์ทั้งหลายให้มีความเจริญงอกงาม 2. สีสภาพ การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม ให้ยอมรับ 3. จิตตภาพ การพัฒนาจิตให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม และ 4. ปัญญาภาพ การพัฒนาปัญญาให้รู้เท่าทันสรรพสิ่งตามความเป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระ โดย ณัฐชา จิตภักดี (2564 : 134) ได้เสนอว่า การพัฒนามนุษย์ให้เกิดความสมดุล มนุษย์ต้องพัฒนาแบบองค์รวม 4 ด้าน คือ 1. พัฒนากาย ให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง 2. พัฒนาศีล ให้เป็นคนมีระเบียบวินัย 3. พัฒนาจิต ให้มีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง และ 4. พัฒนาปัญญา ให้เป็นคนใช้ปัญญาพิจารณาในการดำเนินชีวิต และ ปาริชาติ ธีระวิทย์ (2561 : 37) ได้เสนอว่า วิธีทางในการพัฒนาจริยธรรม ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 3 แนวทางย่อย คือ การศึกษาเรียนรู้ การวิเคราะห์ตนเอง และการฝึกฝนตนเอง ประภัสสร ไตรลาภวิฒิ และคณะ (2563 : 166) ได้กล่าวว่า กระบวนการพัฒนามนุษย์ ประกอบด้วย การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร การประเมินหาความจำเป็นในการพัฒนา การวางแผนการพัฒนาการออกแบบการพัฒนา การดำเนินการและควบคุมการพัฒนา และการประเมินและติดตามผลการพัฒนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

ด้านเอกสาร ดำเนินการดังนี้

1) ชั้นปฐมภูมิ อาศัยข้อมูลจากหลักฐานคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2) ชั้นทุติยภูมิ อาศัยข้อมูลจาก ตำรา เอกสาร วารสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ ที่ได้มีผู้เขียนวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศาสนทายาท รวมทั้งงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษานี้

ด้านเนื้อหา โดยงานวิจัยนี้ มุ่งหมายที่จะศึกษา แนวคิด หลักการ สภาพทั่วไป และการพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ

ด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษกลุ่มผู้บริหารบุคลากรและนักวิชาการ กลุ่มพระภิกษุ-สามเณร รวมเป็น 29 รูป/คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ จนตกผลึกแน่ชัดเกิดเป็นองค์ความรู้ จากนั้นนำมาสร้างแบบบันทึกเอกสารเพื่อเก็บข้อมูล สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และออกแบบคำถามเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ทั้งนี้ ในแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับแบบสนทนากลุ่ม จะมีการเก็บข้อมูลพื้นฐานของผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ที่ตอบคำถามในการสนทนากลุ่มด้วย รวมจำนวน 29 รูป/คน เพื่อใช้เป็นสถิติสำหรับสนับสนุนข้อมูลในการวิจัย ทั้งยังเป็นข้อมูลหลักฐานยืนยันความน่าเชื่อถือในการได้มาของข้อมูลสำคัญด้วยโดยทั้งหมดนั้น จะอยู่ภายใต้กรอบของวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ส่วนที่ 1 การเก็บข้อมูลเอกสาร (Documentary Study) ที่ได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย อรรถกถา และเอกสาร ตำรา วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยบันทึกลงในแบบบันทึกเอกสาร

ส่วนที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม .การวิจัยครั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลในระดับที่น่าเชื่อถือและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยมากที่สุด โดยรวบรวมข้อมูลตามแต่ละตอน ได้ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนตรงตามแบบสัมภาษณ์ และสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก 3 กลุ่ม ดังนี้ 1) กลุ่มเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 8 รูป 2) กลุ่มกลุ่มผู้บริหาร บุคลากร และนักวิชาการ จำนวน 8 รูป/คน และ 3) กลุ่มพระภิกษุ สามเณร จำนวน 8 รูป

2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ได้ใช้วิธีสังเกตด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ที่เป็นปัจจัยหรือเกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตลอดถึงพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งทางกาย วาจา รวมถึงทัศนคติของผู้ให้ข้อมูล

3) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หลังจากที่ได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ได้กำหนดจัดสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคัดเลือกแบบเจาะจงในกลุ่มตัวแทนเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มผู้บริหารบุคลากร และนักวิชาการ มีจำนวนผู้ร่วมสนทนากลุ่ม 5 รูป/คน เพื่อเก็บข้อมูลการสนทนากลุ่ม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบบันทึกเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ตามลำดับ ดังนี้

- 1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเชิงพรรณนา
- 2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงให้เชื่อมโยงและสัมพันธ์กันกับเนื้อหาอื่น ๆ ที่รวบรวมได้
- 3) ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านจิต และด้านปัญญา และพฤติกรรมที่แสดงออกมาทั้งทางกาย วาจา นามวิเคราะห้และสังเคราะห์รวมเข้าเป็นเนื้อหาเดียวกันให้เป็นระบบ
- 4) ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นำมาวิเคราะห์ประมวลผลแล้วนำมาสังเคราะห์เข้ากับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

5. การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยระบุหมายเลขใบรับรอง ว.312/2568 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปเกี่ยวกับศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า

บริบทศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ กำลังเผชิญความท้าทายจากโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงสังคม จำนวนพระภิกษุและสามเณรรุ่นใหม่ลดลงเนื่องจากเยาวชนให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมและความสำเร็จทางโลกมากกว่าการบวชเรียน จึงเกิดปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาศาสนทายาท ใน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1. ด้านบุคลากร ศาสนทายาทมีจำนวนลดลงในแต่ละปี 2. ด้านงบประมาณ การสนับสนุนจากภาครัฐค่อนข้างจำกัด 3. ด้านหลักสูตร ขาดการบูรณาการทักษะสมัยใหม่ 4. ด้านเทคโนโลยี การเข้าถึงเทคโนโลยีไม่เท่าเทียม และ 5. ด้านการบูรณาการ แยกการศึกษาทางโลกและทางธรรม ทำให้ผู้เรียนขาดความสมดุล กลไกการสืบทอดพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ มี 3 แนวทาง 1. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ 2. โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน 3. การอบรมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา การจัดการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 แผนก ประกอบด้วย 1. แผนกธรรม 2. แผนกบาลี 3. แผนกสามัญ ซึ่งได้รับความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ผ่านการบริหารจัดการ ใน 4 ระดับ ได้แก่ จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด ซึ่งความสำเร็จในการพัฒนาศาสนทายาทนี้ ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการ มีการปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคม และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ สร้างโอกาส รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ การสร้างเครือข่าย และขยายกลุ่มเป้าหมายให้ครอบคลุมทุกช่วงวัย สำหรับโอกาสในการพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน มีอยู่ 4 มิติหลัก คือ การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เทคโนโลยี AI และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อขยายการเข้าถึงข้อมูลธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ

2 การพัฒนาศาสนทายาทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า

คณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ มีแนวทางการพัฒนาศาสนทายาทอยู่ 4 ด้าน คือ

1. การพัฒนาศาสนทายาทด้านกาย

เน้นให้ศาสนทายาทมีวิถีชีวิตเรียบง่าย สะอาด และเป็นระเบียบตามหลักพระวินัย ทั้งในด้านที่อยู่อาศัย อาหาร และสุขภาพ การปฏิบัติกิจวัตรเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่ตื่นเช้า บิณฑบาต ฉันทัดอาหาร และการทำวัตรเย็น อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการและปลอดภัย ส่วนใหญ่ได้จากการบิณฑบาต และรับถวายจากญาติโยม มีการดูแลสุขภาพอย่างเป็นระบบ รวมถึงการตรวจสุขภาพประจำปีเพื่อป้องกันโรค เยาวชนที่เตรียมตัวบวชได้รับการฝึกด้านกายภาพ เช่น การลดความต้องการทางกาย การฝึกสมาธิ และการควบคุมจังหวะชีวิต มีการใช้เทคโนโลยีช่วยเสริมการฝึกกาย เช่น เสียงนำสมาธิ และสื่อออนไลน์เพื่อส่งเสริมสติ การบูรณาการกับชุมชน โรงเรียน และครอบครัวช่วยเสริมสร้างวินัยสุขภาพ และออกกำลังกายตามหลักธรรมะ

2. การพัฒนาศาสนทายาทด้านศีล (สังคม)

ศาสนทายาทมีความเคารพต่อกันตามลำดับอาวุโส และวัฏฐมี มีความสัมพันธ์ในรูปแบบพระอุปัชฌาย์-อันตเวทสิก การจัดการความขัดแย้งใช้หลักพระธรรมวินัย และหลักสันติวิธี พร้อมเปิดพื้นที่ให้แสดง

ความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน มีการฝึกกิริยามารยาท วัฒนธรรมการแสดงความเคารพ และการเป็นกัลยาณมิตรที่เอื้ออาทร เยาวชนที่เตรียมบวชได้รับการสร้างความเข้าใจกับครอบครัวและชุมชนเกี่ยวกับการตัดสินใจบวช มีการพัฒนาทักษะการสื่อสารและการสร้างเครือข่ายกับผู้สนใจทางธรรม การใช้เทคโนโลยีในยุคดิจิทัลช่วยสร้างชุมชนออนไลน์ และการเรียนรู้ร่วมกันผ่าน Social Learning Networks การบูรณาการระหว่างวัดและชุมชนส่งเสริมให้เกิดทักษะทางสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณธรรม

3. การพัฒนาศาสนทายาทด้านจิต

มีการฝึกสมาธิและการปฏิบัติธรรมมีความหลากหลายทั้งแบบดั้งเดิมและประยุกต์ตามจริตของแต่ละบุคคล มีการฝึกสมาธิทุกวันในช่วงเช้าและค่ำ พร้อมจัดโครงการปฏิบัติธรรมเข้มข้นในวันสำคัญและวันหยุด สถานที่ปฏิบัติธรรมมีความสงบ เหมาะสม มีศาลาปฏิบัติธรรม รวมถึงสวนธรรม ส่งผลให้ศาสนทายาทมีการควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น มีความสงบ อุดม และแสดงออกด้วยเมตตา เยาวชนที่เตรียมบวชมีการฝึกพัฒนาสติ การควบคุมใจ และการเผชิญหน้ากับความเหงาและความเครียด การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยเสริมการฝึกจิต เช่น การใช้สื่อออนไลน์เพื่อสร้างการเรียนรู้ และความตระหนักในตนเอง การบูรณาการกับชุมชนมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิต และพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจ

4. การพัฒนาศาสนทายาทด้านปัญญา

มีการบูรณาการหลักไตรสิกขาและอริยสัจ 4 เข้ากับชีวิตประจำวัน และการเรียนรู้อย่างเป็นระบบใช้เทคนิค “ปุจฉา-วิสัชนา” เพื่อฝึกคิดวิเคราะห์ และหาคำตอบด้วยตนเอง มีการใช้พระสงฆ์ต้นแบบเป็นกัลยาณมิตร และสื่อสารธรรมะในภาษาที่เข้าใจง่าย เยาวชนที่เตรียมบวชได้รับการฝึกพัฒนาปัญญาผ่านการศึกษาพระธรรมคำสอนด้วยภาษาบาลี และการวิเคราะห์เหตุผล มีการใช้เทคโนโลยี AI ช่วยวิเคราะห์พระไตรปิฎก และตีความธรรมะในบริบทร่วมสมัย การพัฒนาภาวะผู้นำทางปัญญาเริ่มจากการคัดเลือกผู้มีศักยภาพ และฝึกอบรมเฉพาะทาง การบูรณาการกับชุมชนช่วยสร้างแหล่งเรียนรู้ และเครือข่ายนักปราชญ์ชาวบ้านที่เชื่อมโยงความรู้สมัยใหม่กับภูมิปัญญาดั้งเดิม

3. นำเสนอต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ

ผลการศึกษาพบว่า คณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ มีต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทตามหลักภาวะ 4 ดังนี้

1. ต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทด้านกายภาวนา

มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความตระหนักรู้เกี่ยวกับสภาพร่างกายและสุขภาพของบุคลากรทางศาสนา โดยเน้นการฝึกสติในกิจกรรมประจำวันเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ลดความเหนื่อยล้า และสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวกับหน้าที่การงาน การนำหลักการนี้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารทรัพยากรบุคคล ส่งผลให้องค์กรคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษสามารถรักษามูลค่าที่มีคุณภาพและมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานได้อย่างมั่นคง ในส่วนของการบริหารงบประมาณ มีการเน้นใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยตระหนักถึงข้อจำกัดของทรัพยากรและการใช้จ่ายอย่างรู้เท่าทัน ส่งผลให้ลดการสิ้นเปลืองและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งบประมาณ การออกแบบหลักสูตรเน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง โดยสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ร่างกายในการสำรวจและพัฒนาความเข้าใจ รวมถึงการบูรณาการการปฏิบัติกรรมฐานและสมาธิเข้ากับหลักสูตร เพื่อพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจควบคู่กัน ด้านเทคโนโลยีมีการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม โดยควบคุมไม่ให้เทคโนโลยีกลายเป็นอุปสรรคหรือครอบงำการดำเนินชีวิตในขณะเดียวกัน มีการส่งเสริมกิจกรรมร่วมกันที่ใช้ร่างกาย เช่น การปฏิบัติธรรมร่วมกัน การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์ทางกายภาพ และการจัดกิจกรรมที่ทุกหน่วยงานมีส่วนร่วม ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในการพัฒนาศาสนทายาทภายในคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษอย่างครบถ้วนและต่อเนื่องในทุกมิติของกายภาวนา

2. ต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทด้านสติภาวนา

ในบริบทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษได้เน้นย้ำในมิติของบุคลากรอย่างเป็นระบบ โดยการปลูกฝังจริยธรรมและศีลธรรมในการปฏิบัติงานเพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีความซื่อสัตย์โปร่งใส และมีความรับผิดชอบอย่างแท้จริง การพัฒนาบุคลากรในด้านนี้มีบทบาทสำคัญในการลดปัญหาการทุจริตและการขาดจิตสำนึกในการทำงาน พร้อมทั้งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับองค์กรคณะสงฆ์ ในด้านการจัดการงบประมาณ ต้นแบบดังกล่าวมุ่งเน้นการบริหารการเงินที่โปร่งใสและมีการตรวจสอบถ่วงดุลอย่างเหมาะสม รวมถึงการปฏิบัติไม่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากการบริหารทรัพยากรทางการเงิน ซึ่งเป็นการสถาปนาระบบการเงินที่มีธรรมาภิบาล ส่งผลให้ความน่าเชื่อถือและ

การสนับสนุนจากผู้ให้ทุนเพิ่มขึ้น สำหรับหลักสูตรการเรียนการสอน ต้นแบบนี้เน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม เป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการเรียนรู้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศีลธรรม และพัฒนาหลักสูตรเพื่อเน้นการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของการใช้เทคโนโลยี มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม ป้องกันการใช้งานในทางที่ผิด ตลอดจนการสร้างเนื้อหาดิจิทัลที่มีคุณค่าพร้อมส่งเสริมคุณธรรมผ่านแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่มีความปลอดภัยและเหมาะสม ด้านการบูรณาการ เน้นการสร้างค่านิยมร่วมกันในองค์กรผ่านการกำหนดหลักการทำงานที่ทุกหน่วยงานร่วมยึดถือ และส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่มีศีลธรรมเป็นฐานสำคัญ นอกจากนี้ ยังพัฒนานโยบายที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกันในทุกระดับอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การพัฒนาศาสนาทางจิตวิญญาณเกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษโดยรวมในยุคปัจจุบัน

3. ต้นแบบการพัฒนาศาสนาทางจิตตภาวนา

คณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษมุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรฝึกฝนจิตใจให้เกิดความสงบ มีสมาธิ และความมั่นคงในการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำเน้นเสริมสร้างจิตใจที่เข้มแข็ง สามารถรับมือกับความท้าทายและความยุ่งยากต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้ง สามารถสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ร่วมงานได้อย่างยั่งยืน ในส่วนของการบริหารงบประมาณ เน้นการปลูกฝังจิตใจไม่ยึดติดกับวัตถุและความโลภ โดยยึดหลักความพอเพียงและการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวมในกระบวนการศึกษาพัฒนาจิตใจของผู้เรียน ให้มีสมาธิ เกิดความสงบ และความสามารถในการควบคุมอารมณ์อย่างเหมาะสม ผ่านการนำเทคนิคการฝึกสมาธิเข้าสู่กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อสร้างรากฐานจิตใจที่มั่นคงสำหรับผู้เรียน นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาเครื่องมือดิจิทัลและสื่อมัลติมีเดียที่ส่งเสริมการฝึกจิตใจ ทำให้ผู้เรียนสามารถมีสมาธิและความสงบในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการบูรณาการต้นแบบนี้ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกร่วม และพัฒนาภาวะผู้นำที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจแก่ทีม รวมถึงส่งเสริมทักษะการสื่อสารที่เต็มไปด้วยความเมตตาและความเข้าใจ เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และเอื้อต่อการพัฒนาทางจิตวิญญาณอย่างยั่งยืนของศาสนาทางจิตตภาวนาในระยะยาว

4. ต้นแบบการพัฒนาศาสนาทางจิตปัญญาภาวนา

คณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษเน้นการบริหารบุคคลที่สัมพันธ์กับการพัฒนาปัญญาและความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งครอบคลุมถึงการวิเคราะห์ปัญหาและการตัดสินใจโดยยึดหลักเหตุผล การฝึกอบรมบุคลากรให้มีปัญญาในการแก้ไขปัญหาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและขีดความสามารถขององค์กรคณะสงฆ์ได้อย่างมีนัยสำคัญ ในด้านการวางแผนงบประมาณ ปัญญา ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์ความต้องการที่ถูกต้องเป็นระบบ การลำดับความสำคัญโครงการ การประเมินผลตอบแทนการลงทุน รวมถึงการวางแผนการเงินระยะยาว อีกทั้งยังมุ่งเน้นการหาแหล่งเงินทุนที่หลากหลาย เพื่อรองรับการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ในการพัฒนาความรู้และทักษะปัญญา รวมถึงการเสริมสร้างความคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และความสามารถในการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ต้นแบบนี้ให้ความสำคัญกับการออกแบบหลักสูตรที่สนับสนุนการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้และการพัฒนาทักษะการคิดเชิงพุทธ เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึกและการบริหารจัดการองค์ความรู้ ด้านเทคโนโลยี ถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาปัญญาผ่านระบบการเรียนรู้ที่สามารถปรับตัวตามความต้องการของผู้เรียน ทั้งช่วยในการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลทางธรรมอย่างเป็นระบบ การบูรณาการภายในองค์กรมุ่งเน้นการพัฒนาจัดการความรู้ที่เชื่อมโยงทุกหน่วยงาน โดยสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาระบบการตัดสินใจที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม ซึ่งการใช้ปัญญาร่วมกันในการวางแผนกลยุทธ์นี้ส่งเสริมการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนของการพัฒนาศาสนาทางจิตตภาวนาในระยะยาวได้อย่างชัดเจน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยนี้ เสนอต้นแบบการพัฒนาศาสนาทางจิตตภาวนาอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ ใน 4 มิติตามหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา แต่ละมิติมีกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม แสดงถึงความเป็นระบบแบบองค์รวม ไม่เพียงเตรียมพร้อมให้เกิดภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถ แต่ยังบ่มเพาะศีลธรรม คุณลักษณะผู้นำ และความเป็นธรรมชาติดีสอดคล้องกับวิถีชุมชน เป็นพื้นฐาน

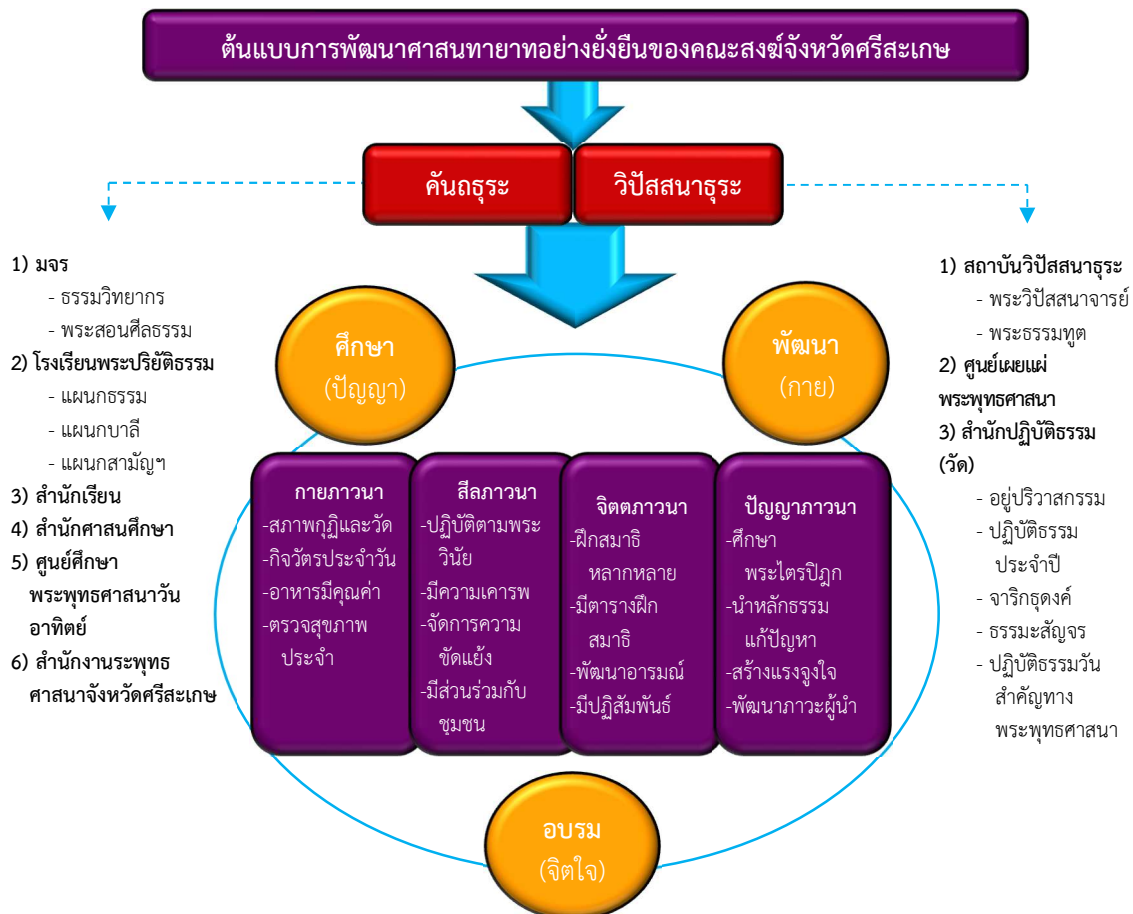
สำคัญที่ช่วยสร้างศาสนทายาทรุ่นใหม่ที่เข้มแข็ง สมดุลทั้งกาย ใจ และสามารถต่อยอดพัฒนาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนในสังคมปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร และคณะ (2558 : 196) ได้ศึกษาวิจัย พบว่า องค์ประกอบของการพัฒนาด้านปัญญา มี 6 องค์ประกอบ คือ 1. การเห็นคุณค่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การแสวงหาความรู้สิ่งใหม่ ๆ แรงชวนชวนทำความดี การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท 2. การเสียสละเพื่อความสุขส่วนรวม หมายถึง การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ 3. การรู้เท่าทันในการใช้ชีวิต หมายถึง การรู้เท่าทันและเห็นโทษในการเสพสุขเกินความพอดี การยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง การรักษาใจให้สงบและปล่อยวาง 4. การรู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียง หมายถึง การรู้จักพิจารณา รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล ในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง การไม่ยึดติดกับวัตถุ ไม่ตกไปเป็นทาสของวัตถุ ความประมาทในการบริโภคปัจจัยสี่ 5. การมีหลักธรรมะในการดำเนินชีวิต หมายถึง การมีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวดำเนินชีวิต การฝึกอบรมสมาธิ การไม่ทำบาป ทั้งทางกาย ทางใจ และ 6. การมีความสุขในทางธรรม หมายถึง การศรัทธาเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง การมีความสุขในการใช้ชีวิตอย่างสงบ ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบ มีจิตใจอิสระ สงบ เย็น ไม่พึงพาวัตถุภายนอก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม และคณะ (2564 : 855) ผลการวิจัยพบว่า บุคคลมีความจำเป็นต้องศึกษาอบรมเพื่อการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาคนจึงเป็นวิธีการพัฒนาให้บุคคลเป็นมนุษย์ที่เจริญ การที่บุคคลรู้จักการพัฒนาด้านตนเอง ก็เพราะเหตุที่บุคคลนั้นรู้จักความสำคัญของตนเอง บุคคลจึงต้องฝึกหัดด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาริชาติ ธีระวิทย์ (2561 : 37) ผลการวิจัยพบว่า วิถีทางในการพัฒนาจริยธรรม ซึ่งสามารถดำเนินการได้ 3 แนวทางย่อย คือ การศึกษาเรียนรู้ การวิเคราะห์ตนเอง และการฝึกฝนตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาดนอม อานนโท และคณะ (2564 : 169) ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทักษะ การเรียนรู้เพื่อนาคตตามแนวพระพุทธศาสนาของเยาวชนในสังคมไทย ควรประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ 2. ด้านโครงสร้างเนื้อหาของการจัดการเรียนรู้ 3. ด้านเงื่อนไขความสำเร็จการจัดการเรียนรู้ และ ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์ และคณะ (2560 : 187) ได้ศึกษาวิจัยพบว่า ความสุข 4 ด้าน ของเกณฑ์ชีวิตกระบวนการพัฒนาจิตและปัญญาแบบองค์รวม คือ 1. พัฒนากายให้เป็นสุข 2. พัฒนาพฤติกรรม การแสดงออกทางสังคมอย่างมีสุข 3. พัฒนาจิตใจ เข้าถึงความสุขด้านใน 4. พัฒนาปัญญา โดยความสุข ทำสิ่งที่สร้างสรรค์เป็นประโยชน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ไกรวุฒิ มะโนรัตน์ และ สุเทพ พรหมเลิศ (2559 : 10) ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนามนุษย์ คือ การทำให้มนุษย์เจริญขึ้นด้วยการพัฒนาให้ครบ 4 ด้าน 1. ด้านกายภาพ การพัฒนาอินทรีย์ทั้งหลายให้มีความเจริญงอกงาม 2. สีสถาภา การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมให้ยอมรับ 3. จิตตภาภา การพัฒนาจิตให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม และ 4. ปัญญาภาภา การพัฒนาปัญญาให้รู้เท่าทันสรรพสิ่งตามความเป็นจริงจนมีจิตใจเป็นอิสระ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐชา จิตภักดี (2564 : 134) ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนามนุษย์ให้เกิดความสมดุล มนุษย์ต้องพัฒนาแบบองค์รวม 4 ด้าน คือ 1. พัฒนากาย ให้มีสุขภาพร่างกาย ที่แข็งแรง 2. พัฒนาศีล ให้เป็นคนมีระเบียบวินัย 3. พัฒนาจิต ให้มีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง และ 4. พัฒนาปัญญา ให้เป็นคนใช้ปัญญาพิจารณาในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ เรืองยศ สารพุดิเศรษฐ์ (2565 : 211) ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการหลักไตรสิกขา เพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์อาชีวศึกษา โดยการพัฒนาตามศีล พฤติกรรม (Behavior) จะทำให้ผู้เรียนเกิดคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์การพัฒนาตามสมาธิ จิตมุ่งมั่น (Mind) จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ และการพัฒนาตามปัญญา องค์ความรู้ (Wisdom) จะทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะ และความสามารถในการประยุกต์ใช้ และความรู้รอบรับ ผิดชอบ นอกจากนี้ ยังอาศัยปัจจัยการปรับเปลี่ยนระบบการเรียนรู้สำหรับศตวรรษที่ 21 อีก 8 ด้าน ที่จะทำให้การพัฒนาทุนมนุษย์ของอาชีวศึกษาประสบความสำเร็จ คือ 1. การเรียนรู้จากการทำโครงการ 2. การจัดการเรียนการสอนตามความต้องการ 3. เหมาะสมรายบุคคล 4. การทำงานร่วมกัน 5. ห้องเรียนสู่ชุมชนโลก 6. เรียนรู้ผ่านเครือข่าย 7. ประเมินเป็นระยะเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ และ 8. เรียนรู้เพื่อชีวิต และ พระมหาทวี วิสารโท บุญทะมาตร์ (2559 : 195 - 196) ได้ศึกษาวิจัย พบว่า พระพุทธศาสนาจะตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองได้นั้นจะต้องมีการสืบต่อศาสนทายาท คือ การบวชกุลบุตรเพื่อให้อุปาสกอุปาสิกาได้กลายเป็นญาติแห่งพระพุทธศาสนา

ดังที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่า จุดแข็งของต้นแบบการพัฒนาศาสนทายาทอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ คือ ความเป็นองค์รวมและเป็นระบบ ต้นแบบที่นำเสนอมีความครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนามนุษย์ตาม

หลักพุทธธรรม โดยไม่แยกส่วนการพัฒนาเป็นเรื่องราวที่เป็นอิสระจากกัน แต่เชื่อมโยง และส่งเสริมซึ่งกันและกัน การเริ่มต้นจากการพัฒนาด้านกายซึ่งเป็นรากฐาน จนไปสู่การพัฒนาด้านปัญญาซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุด แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในลำดับขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง

องค์ความรู้

จากการศึกษาวิจัย ผู้ศึกษาค้นพบองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้

จากภาพที่ 2 สามารถอธิบายได้ ดังนี้¹

ต้นแบบการพัฒนาศาสนาพุทธอย่างยั่งยืนของคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลัก คือ คันถธุระ วิปัสสนาธุระ และพุทธจริยศาสตร์ **ด้านคันถธุระ**ประกอบด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และสามัญ สำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งร่วมส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ โดยใช้วิชาการสมัยใหม่ผนวกกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน **ด้านวิปัสสนาธุระ** มุ่งเน้นการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์และพระธรรมทูต ผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงประจักษ์ การเผยแผ่ด้วยกลยุทธ์ตลาดสังคม รวมถึงการพัฒนาวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ตลอดชีวิตและการดำเนินกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่ต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างจิตใจและจริยธรรม **ด้านพุทธจริยศาสตร์** เน้นการศึกษา พัฒนา และอบรมศาสนทายาทใน 4 มิติ ได้แก่ 1. กายภาวนา ที่ส่งเสริมวินัยและสุขภาพกาย 2. ศีลภาวนา ที่เน้นความประพฤติและปฏิสัมพันธ์สังคม 3. จิตตภาวนา ที่มุ่งพัฒนา

ความมั่นคงทางจิตใจ และ 4. ปัญญาภาวนา ที่ส่งเสริมการใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ สังเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง และเพื่อให้ศาสนทายาทมีความสมดุลทางร่างกาย จิตใจ และปัญญา สามารถปฏิบัติหน้าที่ฐานะเป็นศาสนทายาทในเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1. ควรส่งเสริมการบูรณาการการเรียนการสอนระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งมหาวิทยาลัย โรงเรียนพระปริยัติธรรม และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีความรู้ทั้งทางวิชาการและปฏิบัติธรรมอย่างสมดุล โดยเน้นการประยุกต์หลักธรรมใช้ในชีวิตประจำวันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

1.2. ควรสนับสนุนการพัฒนาและขยายศูนย์ปฏิบัติธรรม รวมถึงกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหลากหลาย เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและจริยธรรมให้กับศาสนทายาท พร้อมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อความยั่งยืนในการปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการลดลงของผู้สนใจบวชเรียนในบริบทสังคมสมัยใหม่ คือ ควรวิจัยเชิงลึกถึงปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจบวชเรียนของเยาวชน โดยใช้ระเบียบวิธีผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

2.2. ควรสำรวจและวิเคราะห์ผลกระทบของการดำเนินกิจกรรมปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ธรรมะต่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจและจริยธรรมของศาสนทายาท เพื่อพัฒนากระบวนการฝึกอบรมและส่งเสริมบทบาทของศาสนทายาทในชุมชนอย่างครบวงจร

เอกสารอ้างอิง

- ไกรวุฒิ มะโนรัตน์ และ สุเทพ พรหมเลิศ. (2559). วิเคราะห์การพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธธรรม. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์, โกนิษฐ์ ศรีทอง, แม่ชีสุดา ไรจน้อย, และ ชนันภรณ์ อารีกุล. (2560). การพัฒนาจิตและปัญญาแบบองค์รวม : กรณีศึกษาเอกสารและการสังเคราะห์งานวิจัย. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณัฐชา จิตภักดี. (2564). *การพัฒนามนุษย์ตามหลักจริยศาสตร์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. e-Thesis Central Library Mahachulalongkornrajavidyalaya University. <https://e-thesis.mcu.ac.th/thesis/3381>.
- ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, อธิปไตย พวงจันทร์, และ เกษศิรินทร์ ปัญญาเอก. (2564). พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมการพัฒนาตนเองตามหลักปัญญาภาวนาของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(2), 843 - 857.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2559). *พุทธปาฐกถาจารย์ ดำเนินหรือเรื่องจริง* (พิมพ์ครั้งที่ 2). อมรินทร์ธรรมะ.
- ประภัสสร ไตรลาภวิทย์, บุษกร วัฒนบุตร, และนันทนา ขวศิริกุลชล. (2563). แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ในการขับเคลื่อนองค์กรสู่ความสำเร็จ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(3), 157 - 170.
- ปาริชาติ อธิวิทย์. (2561). การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, 11(1), 31 - 39.
- พระมหาถนอม อานนโท, พระมหาพจน์ สุวโจ, และ สิริกร รัตนศิริณิกุล. (2564). การพัฒนาทักษะการเรียนรู้เพื่ออนาคตตามแนวพระพุทธศาสนาของเยาวชนในสังคมไทย. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาทวี วิสารโท บุญทะมาตร. (2559). *การบวชเป็นศาสนทายาทกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย* [ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. Burapha University Research Information. <https://buuir.buu.ac.th/xmlui/handle/1234567890/12145>.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร, พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, สายชล ปัญญชิต, ภูเบศ วนิชชานนท์, รินนา หากุดเรือ, และอมลณัฐ ไฟเครือ. (2558). *การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พสุธิดา ตันตราจิน, พิไลพรรณ นวนุช, ไกรภพ กฤตสวนนท์, และ สุภัคศิริ ปราการเจริญ. (2559). *ทุนมนุษย์ : การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21. วารสารสุทธิปริทัศน์, 30(พิเศษ), 115 - 123.*
- เรืองยศ สารพุดิเศรษฐ์. (2565). *การบูรณาการหลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์อาชีวศึกษา* [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 32). สหธรรมิก.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2567). *การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ* (พิมพ์ครั้งที่ 16). ม.ป.ท..
- สำนักงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ. (2566). *รายงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 2566*. สำนักงานสถิติจังหวัดศรีสะเกษ.